

STAVEBNÍ A DEMOGRAFICKÝ ROZVOJ PRAŽSKÝCH PŘEDMĚSTÍ V DÍLE ALFREDA HURTIGA

Eva Novotná

Cílem výzkumu je dokumentovat prostorový rozvoj Prahy s využitím kartografického díla pražského stavebního geometra Alfreda Hurtiga. Koncem 19. století dochází k rozvoji Prahy v důsledku industrializace. Bourání hradeb umožnilo postupné propojení Prahy a jejích předměstí. Asanace Josefova, Starého a Nového Města změnila charakter chudinských čtvrtí na luxusní oblasti s širokými třídami. Výzkum se věnuje polohopisným plánům Prahy a okolí ve velkém měřítku, které A. Hurtig jako vrchní geometr stavebního úřadu hlavního města Prahy publikoval v průběhu 33 let. Ty odrážely nejen nové správní uspořádání, zachycovaly stávající stav města, ale byly v nich zakresleny i stavební parcely a plánované nebo později realizované výstavby ulic a obytných čtvrtí. Plány bývaly doplněny i demografickými údaji, které vypovídaly o dynamickém růstu pražských předměstí. Rozvoj města je na Hurtigových plánech dokumentován nejen stavebně, ale i s infrastrukturou a sociální vybaveností. Článek uvádí příklady tohoto rozvoje na případové studii čtvrti Královských Vinohrad. Velká Praha pak fakticky vznikla až v roce 1922.

Klíčová slova: Alfred Hurtig, Praha, pražská předměstí, historická kartografie, města

Úvod

V druhé polovině 19. století dochází vlivem industrializace, urbanizace a modernizace k bouřlivému růstu pražských předměstí. Termínem předměstí označujeme původně samostatná sídla vzniklá těsně za pevnostními hradbami preindustriálních měst. Prostorový růst Prahy byl umožněn od poloviny 19. století bouráním hradeb a uvnitř města díky asanaci Josefova a částí Starého a Nového Města. Plány Prahy z poslední čtvrtiny 19. a z počátku 20. století mohou vypovídat o výše uvedených změnách ve správním uspořádání, ve změnách hranic města i v rozvoji infrastruktury tak, jak si ji vynucoval populační růst a rozvoj města. Hlavním cílem článku je dokumentovat prostorový rozvoj Prahy s využitím kartografického díla pražského stavebního geometra Alfreda Hurtiga, jemuž se dosud autoři věnovali jen sporadicky a od jehož úmrtí letos uplyne 110 let. Plány prezentované v grafické části obsahovaly, tak jak byly distribuované pro veřejnost, vedle zachycení současného fyzického stavu území také vymezení bloků plánované nové zástavby uličními čarami a parcelaci uvnitř bloků. Poskytovaly tedy informace o regulaci nové zástavby.

Metodologie

Na počátku výzkumu byla provedena rozsáhlá rešerše dostupné literatury a mapových podkladů k tematice územního rozvoje Prahy a pražských předměstí od roku 1870 do roku 1920 v českém a německém jazyce. Rozboru literatury je věnována následující část.

Z informačních zdrojů paměťových institucí byl vyčleněn soubor kartografických děl velkých nebo středních měřítek, přímo označených jménem Alfreda Hurtiga, nebo vydaných stavebním úřadem Královského hlavního města Prahy v letech 1870–1912, na nichž se pravděpodobně geometr podílel, což bude podrobněji objasněno v životopisné pasáži. Řada nalezených plánů byla sice digitalizována, ale bylo nezbytné je prozkoumat a analyzovat fyzicky.

Po vytvoření rešerše a zběžné prohlídce digitalizovaných dokumentů se přistoupilo k podrobné analýze, komparaci a doplnění či ověření základních popisných údajů, jako bylo datování, rozměr, měřítko, způsob provedení apod.

Pro další práce s nalezenými dokumenty byla vytvořena tabulka s chronologickým přehledem Hurtigových plánů s názvy, skutečnými či odvozenými daty vydání, měřítky a také s dostupností plánek v on-line verzi.

Byly nalezeny a prozkoumány také plány Prahy a okolí ve velkém měřítku vydané přibližně ve stejném období jako

Hurtigovy plány, aby mohlo dojít k jejich srovnání.

Po shromáždění základních informací se přistoupilo k hlubší analýze a zkoumalo se, zda je možné na Hurtigových plánech doložit územní rozvoj Prahy a předměstí v průběhu jeho působení na stavebním úřadě, resp. do jeho smrti, kdy plány vycházely.

Na základní analýzu plánů tedy navázal rozbor fyzicko-geografických prvků, tedy zobrazení výškopisu, parků, lesů a vodstva. V socioekonomické části byla analyzována sídla, komunikace, hranice katastrů, infrastruktura a demografie. Rozebíraly se také použité mapové značky a jejich obsah, popřípadě další podstatné informace uvedené v mimorámových údajích.

Kromě kartografických dokumentů byly prohlédnuty i Hurtigovy schematismy a adresáře Prahy.

Na konci výzkumu je uveden detailní rozbor oblasti Královských Vinohrad na Hurtigových plánech jako případová studie.

Dosavadní výzkumy

Z vypracované rešerše byly vyhledány a prostudovány primární zdrojové dokumenty, které se zabývaly danou problematikou. Pozornost byla věnována publikacím vztahujícím se k historii územního rozvoje, pražských plánů a historii Prahy všeobecně.

Václav Vojtíšek představil stručným úvodem anotovanou bibliografii nazvanou *Staré plány pražské* se 134 položkami se základním popisem, názvem, rozměry, měřítkem a anotací, chronologicky vymezenou od nejstarších dob až do počátku 19. století [Vojtíšek, 1911]. Vedoucí geodetického oddělení Národního technického muzea (tehdy Technického musea československého) a sběratel František Fiala sestavil bibliografický *Seznam map a plánů Čech, Moravy, Slezska i Československé republiky (1518–1923)* [Fiala, 1924]. Vojtíškův přehled opravil a doplnil Karel Kuchař v článku *Staré plány pražské*. Přiblížil také nejdůležitější a nejstarší pražské plány, k nimž zařadil dílo přísežných měřičů Š. Podolského a S. Globice, rukopisné plány J. Kř. Müllera, J. D. Hubera, F. L. Hegera a J. Jüttnera i A. Langweilův model Prahy. Poukázal na 30 záznamů z Vojtíškovy seznamu, které bylo možné vyřadit, neboť představovaly plány nenávratně zničené během druhé světové války při zapálení Staroměstské radnice okupanty [Kuchař, 1964].

Starším plánům Prahy vytvořeným již na geometrickém základu se věnoval K. Kuchař ve své studii *Jüttnerův plán Prahy a některé předcházející a následující pražské plány* [Kuchař, 1971]. Jako nejstarší přesný plán Prahy uvedl rukopis J. Kř. Müllera věnovaný císaři. Připomněl i rukopis J. D. Hubera, který pořídil při Josefském mapování v měřítku 1 : 4 060. Rukopis Josefa Jüttnera vznikl o 50 let později (1811–1816) v podobném měřítku, tj. 1 : 4 320. Jüttner vytvořil pražskou trigonometrickou síť, v níž použil také astronomická měření od A. Davida. Kuchař odvodil, že autorem dochovaného anonymního rukopisného plánu pražského okolí sestaveného podle Jüttnerových souřadnic mohl být jeho spolupracovník F. A. Musil [Kuchař, 1971].

Oto Pokorný se věnoval srovnání tří rukopisných plánů Prahy od F. L. Hergeta z let 1790–1792. První z nich je uložen v Archivu hlavního města Prahy, v měřítku 1 : 1 728. Jde o nejstarší a největší původní obraz celého města a bývá označován jako plán A. Další varianta (plán B) se dochovala na zámku Kačina. Plán byl proveden v měřítku 1 : 3 456. Realizace obou plánů odpovídá podle Pokorného Hergetově geodetické škole. Na skleněném negativu byla objevena

také další varianta typu C datovaná rokem 1791. Plán byl vydán jako faksimile podnikem Kartografie (1980 a 1991) [Pokorný, 1981].

Hlavsa publikoval rozsáhlý soupis plánů vydaných v 19. století čítající 1 290 záznamů pod názvem *Plány města Prahy a okolí 1801–1918* [Hlavsa, 1974]. V úvodu hodnotí význam městských plánů jako cenných historických pramenů, které sice nepodléhají dobovým ideologiím, ale přesto je nezbytné je kriticky zhodnotit. V periodizaci městských plánů vycházel z členění českých dějin podle V. Husy. Plány v 19. století jsou podle autora již kvalitní, vytvořené odbornými geometrickými metodami se zdokonalením technických a reprodukčních prostředků. V tomto období spatřuje jako základní a nejdůležitější mapy katastrální, které byly podkladem všech topografických, polohopisných i výškopisných map. Vznikaly však také nezávislé plány, například Jüttnerův. Upozorňuje na plány v podobě příloh ke knihám o Praze. Od 2. poloviny 19. století řídily městské a hospodářské úřady změny v půdorysu narůstající Prahy a okolních obcí. Plány vyměřovali a kreslili přední kartografové, jako např. J. Brož, J. Grafner, A. Hurtig, K. Kořistka, J. Loth, J. Mayr, J. Neudörfel, J. E. Wagner, L. Wöllner ad. Tiskly je litografické a tiskařské závody K. Bellman, J. Farský, B. Haase a synové, J. Koppe, K. V. Medau, V. Neubert aj. Plány vydávali nakladatelé K. André, Bohemia, Kretschmar, F. Kytka nebo J. R. Vilímek.

Hlavsa zpracoval plány z dvanácti pražských sbírek, muzeí, knihoven a vědeckých ústavů. Podle druhu rozlišoval plány situační, polohopisné, katastrální, celkové a dílčí. Soupis řadil geograficky podle územních celků. Plány byly popsány podle názvu, data vydání, druhu plánu, techniky, fyzického popisu, měřítka, vydání, orientace, popisu obsahu, citace a uložení díla. Seznam plánů zahrnoval tyto položky: město Praha, Praha a okolí, pražské okolí, pražské čtvrti, předměstské obce, Vltava a ostrovy a komunikace a doprava. Některé položky se však duplikují zejména v různých městských částech. Celkové průběžné číslování, obdivuhodných 1 290 položek, tedy neodpovídá jedinečnosti plánů. Není také jasné, zda Václav Hlavsa pracoval s plány v ruce. Lze však předpokládat, že nikoliv, protože často chy-

bí informace o rozměrech i jiné původně stanovené údaje.

Ve Fialově soupisu bylo uvedeno pět Hurtigových plánů [Fiala, 1924]. Hlavsova bibliografie popisuje 54 Hurtigových plánů, ale 13 z nich jsou duplicity. Seznam ve skutečnosti tedy uvádí pouze 41 plánů a 13 odkazů [Hlavsa, 1974].

Dílu **Alfreda Hurtiga** se doposud stručně věnoval pouze J. Pudr. Ten ve dvoudílném článku shrnul historii působení zeměměřičů při městském úřadě v Praze od roku 1799 do roku 1941. Pro účely této studie byla použita první a závěrečná část pojednávající mimo jiné i o stavebním úřadě a Alfredu Hurtigovi. Prvním doloženým přísežným zeměměřičem městského úřadu byl A. Musil. V roce 1819 zde jako stavební adjunkt působil zeměměřič V. Dollhopf, jehož vystřídal adjunkt J. Schöbl. Ten se stal v roce 1846 na 44 let vedoucím stavebního úřadu. Pudr připomněl založení samostatného stavebního úřadu při pražské obci v roce 1883 a vydání stavebního řádu pro Prahu. Stručně shrnul působení a přínos zeměměřiče A. Hurtiga v tomto úřadě a v jednom odstavci také jeho dílo. Popsal i další rozvoj úřadu. Po Hurtigově odchodu se stali v roce 1911 vrchními geometry J. Vávra, K. Malina a J. Dříza. V asanačním referátě působil jako stavební rada J. Heide, Hurtigův bývalý spolupracovník [Pudr, 1942].

Heslo Alfred Hurtig obsahují i dodatky Ottova slovníku naučného z roku 1909. Datum úmrtí bylo zjištěno z geodetického kalendária od O. Jeřábka v titulu *Geodetický a kartografický obzor* [1972].

Procesu **suburbanizace Prahy** se věnovala celá řada vědců. Autorka tohoto příspěvku čerpala především ze studií M. Ouředníčka. Ten chápe suburbanizaci jako součást procesu vývoje měst, tj. procesu urbanizace. Rozvoj Karlína, Smíchova, Vinohrad, Žižkova a dalších samostatných měst za hradbami ukazoval smíšené uplatňování koncentračních (urbanizačních) a dekoncentračních (suburbanizačních) procesů v pražské aglomeraci. Zatímco například Žižkov se rozvíjel především díky přílivu venkovské populace, o Vinohrady jevílo zájem obyvatelstvo z centrálních částí Prahy [Ouředníček, 2003].

Kolektiv autorů rozpracoval *Prostorovou typologii a zonaci Prahy*. Zabývali se možnostmi prostorového členění Pra-

hy s využitím konceptu koncentrických zón a typologie bydlení. Autoři vymezili čtyři zóny, a sice: historické jádro, vnitřní město, periferii a vnější město. Vytvořili také novou sedmistupňovou typologii podle tří třídících znaků, a to: vzdálenosti od středu města, typu zástavby a období výstavby. Typologie rozlišovala historickou zástavbu, vilové čtvrti, činžovní domy, sídliště, domy v kompaktní zástavbě, venkovskou zástavbu a urbanistické obvody s novou zástavbou [Ouředníček a kol., 2012].

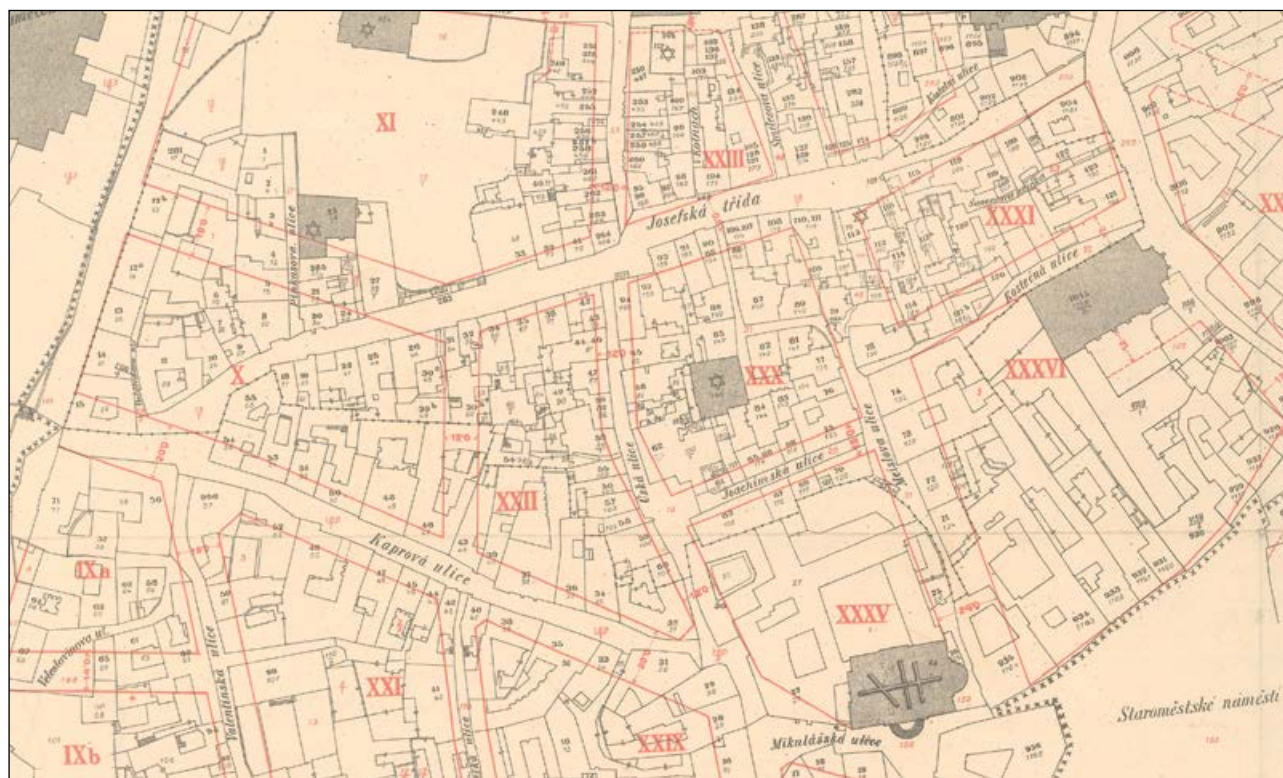
Z rozsáhlé literatury o **historii Prahy** čerpala autorka zejména z novějších *Dějiny Prahy II. Od sloučení pražských měst v roce 1784 do současnosti* od P. Běliny [1998]. Podrobněji bylo téma rozpracované v kolektivní monografii pod vedením I. Borkovského [Borkovský et al., 1964]. Srovnání zemských metropolí střední Evropy v druhé polovině 19. a na počátku 20. století, dějinám vzniku Velké Prahy a připojování předměstí k hlavnímu městu, měšťanstvu i rozvoji služeb se podrobně věnoval J. Pešek v monografii nazvané *Od aglomerace k velkoměstu* s podtitulem *Praha a středoevropské metropole 1850–1920*. Kniha obsahuje celou řadu zajímavých statistických údajů a také přetisky archivních dokumentů [Pešek, 1999].

Historii města Královské Vinohrady zpracovala ve své socio-architektonické studii *Královské Vinohrady a jejich urbanizační vývoj v 19. a 20. století* M. Platovská. Období výstavby rozčlenila na tři periody vymezené lety 1866 až do konce první československé republiky. Přesvědčivě dokázala, že Vinohrady byly již před začleněním do Velké Prahy urbanisticky dokončeným celkem, pro který byla charakteristická prostorová jednotka uzavřeného činžovního domu s bohatými štukovými fasádami historizující a secesní architektury [Platovská, 2009].

Pražský geodet Alfred Hurtig

Zeměměřič Alfred Hurtig se narodil v Manětíně 6. února 1850 [Ottův slovník naučný, 1909]. Absolvoval vyšší reálnou školu v Písku a poté studoval geometrii na pražské polytechnické škole. Praxi získával u soukromých podnikatelských firem. V roce 1874 se stal kresličem při technickém oddělení hospodářského úřadu hlavního města Prahy. Rozsáhlý rozvoj Prahy si roku 1883 vyžádal vznik samostatného stavebního úřadu, v němž Hurtig působil jako kartograf a geometr. Od roku 1884 publi-

koval několik významných polohopisných plánů Prahy v měřítku 1 : 4 000 a 1 : 10 000, které byly později opakovaně aktualizovány a vydávány. Roku 1888 vznikl při úřadu i geometrický odbor, kde kromě Hurtiga pracoval také jeho asistent Jan Heide. Pražští geodeti zaměřovali prodané a koupené pozemky, vytvářeli jejich plány, vedli inventáře a nemovitosti pražské obce, vytyčovali, kontrolovali a zaměřovali stavby a zakreslovali je do plánů. Účastnili se také soudních a evidenčních řízení, připravovali návrhy k určení popisných čísel a vyšetřovali vlastnické poměry a vydávali plány úředníkům a soukromým stavitelům k obkreslení [Pudr, 1942]. Lze tedy odvozovat, že od roku 1874 Hurtig kreslil mapy vydané hospodářským úřadem města Prahy a od roku 1883 do roku 1907 vytvářel nejprve jako geometr a kartograf a později jako vrchní geometr mapy pro pražský stavební úřad. Hurtig také opakovaně zvítězil v soutěžích na pražskou asanaci. Nejprve získal v roce 1886 první cenu za plán na úpravu Podskalí [Hurtig, Heide, Štrung, 1886] a dále na asanaci Josefova, s níž se začalo v roce 1893. Obrázek 1 ukazuje část z plánu asanačních pražských obvodů z roku 1896. Roku 1895 byl Hurtig jmenován vrchním

Obr. 1: Plán asanačních obvodů v Praze, měřítko 1 : 1 440, 1896 (výřez)

Zdroj: MS PPF UK

geometrem a v roce 1907 byl povýšen na stavebního radu. Za svou geometrickou a vydavatelskou činnost obdržel od městské rady několik pochvalných uznání. Následujícího roku byl po 33 letech práce pro pražskou obec pensionován. Alfred Hurtig zemřel v Praze 4. srpna 1912 [Jeřábek, 1972].

Nové polohopisné plány

Podle zákona z roku 1866 byl vydán zvláštní stavební řád pro Královské hlavní město Prahu a následně také pro města a obce nacházející se v jejím okolí. Pražská obec měla vypracovat do roku 1887 plán polohy, který měl obsahovat všechna náměstí, třídy, ulice, stoky, potrubí a veškeré pozemkové a stavební parcely s budovami na nich postavenými. Jasně měla být také označena domovní čísla a čísla stavebních i pozemkových parcel a důležité kóty výšek [Pudr, 1942].

Nové polohopisné plány odrážely také nové správní uspořádání. V roce 1883 byl k Praze připojen Vyšehrad jako VI. pražská část. Tehdy vzniklo historické jádro města tak, jak je chápáno v současné zonaci [Ouředníček a kol., 2012]. O rok později přibyla do administrativního vymezení města VII. část Holešovice-Bubny a v roce 1901 to byla Libeň jako VIII. část [Bělina a kol., 1998]. Mapy a plány Prahy koncem 19. století ovšem nevydával jen A. Hurtig. Vycházely turistické mapy středních měřítek. Například v roce 1874 vydal František Schönfeld mapu *Okolí pražské* v měřítku 1 : 86 400. Anton Hickmann vydal kolem roku 1880 ve stejném měřítku *Okolí pražské v obraze plastickém*. Jiná plastická mapa *Okolí Prahy* vyrobená kolem roku 1890 v piaristické koleji v Praze vznikla v měřítku 1 : 25 000. V tomto měřítku vyšel i plán anonymního autora s názvem *Umgebung von Prag* z roku 1879. Roku 1893 vyšla mapa v měřítku 1 : 24 000 pod titulem *Umgebung von Prag* v nakladatelství Gustava Neugebauera v Praze. *Mapu okolí pražského* v měřítku 1 : 60 000 podle Klubu českých turistů upravil Jaroslav Vlach a vydal ji c. k. vojenský zeměpisný ústav ve Vídni [Fiala, 1924].

Vycházely i další přesnější plány. V roce 1876 vydal v nakladatelství Verlag der Bohemia in Prag František Hozák polohopisný plán s názvem *Neuester Situa-*

tionsplan von Prag und der nächsten Umgebung v měřítku 1 : 11 250. Podobné dílo pod titulem *Plan von Prag und der nächsten Umgebung* ve stejném měřítku pocházelo od Josefa Grafnettera z let 1875–1878.

Podrobnější *Plán Prahy a okolí* vydali i autoři J. Kaftan, J. Líčka, J. Štveřák v roce 1882 v měřítku 1 : 14 400. Konečně kartograf Josef Brož vydal kolem roku 1890 barevný pohledový *Monumentální plán Královského hlavního města Prahy* na šesti listech v měřítku 1 : 5 000 [Fiala, 1924].

Stavebním úřadem hlavního města Prahy byla vydána roku 1879 katastrální mapa ve velkém měřítku 1 : 1 440 na 20 listech. Její název zněl *Hlavní město Praha, dělí se na 5 čtvrtí: Staré Město, Nové Město, Malá Strana, Hradčany a zámecký okres, Židovské město čili Josefův a fortifikační distrikt v Čechách*. Ačkoliv na mapě není Hurtig uveden, je velice pravděpodobné, že se jako kreslič technického oddělení pražského hospodářského úřadu na její tvorbě již podílel. Podobně tomu je i u *Plánu polohy výšek královského hlavního města Prahy, předměstí i obcí*, který rovněž vydal v měřítku 1 : 2 880 Stavební úřad hlavního města Prahy v roce 1889. V této době byl již A. Hurtig hlavním geodetem s asistentem.

Hurtigovy polohopisné plány byly velmi přesné, fundované a aktuální. Nejprve vydal v roce 1881 v Praze barevnou litografickou mapu *Okolí pražské* v měřítku 1 : 25 000. V tomto roce vyšel jeho plán Okolí Prahy jako příloha ve druhém dílu *Statistické knížky Královského hlavního města Prahy*. Aktualizované česko-německé vydání plánu vyšlo v roce 1883.

Podrobnějších provedení plánu pražských městských částí a předměstí na devíti listech vyšlo v české i německé verzi v měřítku 1 : 4 000 roku 1884 (druhé vydání je z roku 1891). Publikoval je nakladatel František Kytka v Praze. Český titul zněl *Polohopisný plán Královského hlavního města Prahy, pak Smíchova, Karlína, Král(ovských) Vinohradů, Žižkova a Nuslí s udáním starých i nových čísel domů*.

Barevné plány *Prahy s okolím* vydával A. Hurtig vlastním nákladem u nakladatele a tiskaře Aloise Wildnera v měřítku 1 : 10 000. První z roku 1885 pro *Zprávy Spolku architektů a inženýrů* vystřída-

la další opravená vydání z následujících let (1886, 1891). Mapový rám byl rozdělen na alfanumerické čtverce číslované od 1 do 20 a označené písmeny od A po T. V pozdějších vydáních písmena přibývala s rozvojem Prahy směrem na východ, až dosahovala do Z4 [1912]. Legenda v levém horním rohu popisovala části města: *I. Staré Město, II. Nové Město, III. Malá Strana, IV. Hradčany, V. Josefův, VI. Vyšehrad, VII. Holešovice-Bubny, Předměstí Nusle, Smíchov, Vršovice, Žižkov*. Ve čtvrtém vydání [nedatováno, cca 1890–1900] přibýly ještě periferie: *Bubeneč, Karlín, Královské Vinohrady*. Znak a abecední zkratky použité na mapě představovaly: *A – akademie, C – cihelny, D – dvory obecní, F – farní úřady, G – gymnasia, H – hotely, J – jatka, K – kasárna, Kl – kláštery, L – lázně, Lk – lékárny, Os – okresní soudy, Oh – okresní hejtmanství, Pk – policejní komisařství, P – poštovní úřady, R – reálky, Rg – reálné gymnasia, Ř – ředitelství, T – telegrafní úřady, S – sirotčince, Š – školy a V – vodárny*. Byly zde označeny také železnice, koňspřežné dráhy, tečkovanou čarou pak katastrální hranice a průchody. Německá verze plánu s titulem *Plan von Prag und Umgebung* [1885, 1892] obsahovala upravenou legendu a zkratky odpovídaly německým termínům. Plán doplňoval úplný rejstřík ulic, náměstí a sadů. *Plán Prahy s okolím* v měřítku 1 : 7 500 vyšel roku 1896 jako příloha k *Lešerovu Ukazateli domů v Kr. hlav. městě Praze*. Podrobné polohopisné plány Prahy a jejích periferií Smíchova, Košíř, Karlína, Žižkova, Olšan, Královských Vinohrad, Vršovic a Nuslí vyšly česky v měřítku 1 : 4 000 v roce 1891 opět u nakladatele Kytky. Název zněl vždy *Polohopisný plán*, k němuž byly připojeny názvy pražských čtvrtí nebo předměstí. Plány obsahovaly stará a nová čísla domů a byly doplněny statistickými výsledky ze sčítání lidu z roku 1890, o nichž bude pojednáno dále. Bez demografických údajů vyšel *Polohopisný plán Holešovic-Buben a Bubenče* v měřítku 1 : 4 000 [nedatovaný, cca 1890].

Plány pražských čtvrtí a předměstí kreslil Hurtig pro Kartografický ústav Antonína Vitka v měřítku 1 : 10 000. Vycházely jako příloha ke *Sčítání lidu v Královském hlavním městě Praze a obcích sousedních* v roce 1900. Vytvořil *Plán Smíchova, Plán Karlína, Žižkova*

a Král. Vinohradů, Plán Prahy VII. Libeň, Plán Král. hlav. města Prahy I.–VII. a obcí sousedních, Plán Libně a Vysočan se sousedními obcemi [1900].

V roce 1901 byla k Praze připojena Libeň. Grafický umělecký ústav vydal Hurtigovo dílo *Plán Král(ovského) hlav(ního) města Prahy a obcí sousedních* na pěti listech v měřítku 1 : 10 000. Zde je již Libeň označena jako VIII. čtvrt'.

Tehdy začalo i soustavné vyměřování města k tvorbě polohopisného plánu v měřítku 1 : 720. Měl být vypracován

pro katastrální území Libně, protože ostatní části již byly v tomto měřítku zpracovány. Byly zaměřeny i Holešovice, Karlín, Žižkov, Prosek, Střížkov, Kobylisy a Troju. Do první světové války pak přibyla další území sousedních obcí: Dejvice, Bubeneč, Břevnov, Střešovice, Podolí, Braník, Nusle, Michle, Radlice, Horní a Dolní Krč, Motol [Pudr, 1942]. Hurtig sestavil i barevný situační plán na pěti listech s titulem *Královské hlavní město Praha s okolím roku 1908* v měřítku 1 : 10 000. Oproti plánu vyda-

nému v roce 1885 byl již mnohem rozsáhlejší, protože zachycoval rozrůstající se pražská předměstí. Zmenšený jej přetiskl i nakladatel Václav Neubert.

U dalšího pražského nakladatele Josefa R. Vilímka vyšel v roce 1912 *Hurtigův Plán Prahy a obcí sousedních* s rejstříky ulic, ústavů a úřadů. Byl aktualizován Jaroslavem Neudörfflem. Přehled plánů Prahy a okolí a městských částí od A. Hurtiga s jejich on-line dostupností je uveden v tabulce 1.

č.	Název	Měřítko 1 :	Rok vydání	On-line dostupnost
1	Polohopisný plán Bubenče, Holešovic-Buben, pak částí Dejvic a Libně	4 000	1880?	http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/29914
2	Plán Libně a Vysočan se sousedními obcemi: doplněk plánu Prahy I.–VII.	10 000	1883	http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=7E-88DA8CFBD511DF822500166F1163D4&scan=1#scan1
3	Okolí Prahy = Umgebung von Prag	25 000	1883	http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch18_layer_00053_00042_300dpi
4	Okolí pražské	25 000	188?	http://kramerius.cuni.cz/uk/view/uuid:9f274378-4d65-11ec-9601-fa163e4ea95f?page=uuid:9fd1fda4-4d65-11ec-9601-fa163e4ea95f
5	Situationsplan der königl. Hauptstadt Prag	4 000	1884	http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch9_layer_D1_00258_00037_00001_300dpi
6	Plán Prahy s okolím	10 000	1885	http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch10_layer_D1_00258_00011_300dpi
7	Plan von Prag und Umgebung	10 000	1885?	http://kramerius.cuni.cz/uk/view/uuid:10a477de-4d69-11ec-a072-fa163e4ea95f?page=uuid:1190a85c-4d69-11ec-a072-fa163e4ea95f
8	Polohopisný plán Holešovic-Buben a Bubenče	4 000	1890?	http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/32583
9	Polohopisný plán Starého Města (I.), Dolejšího Nového Města (II.), Josefova (V.)	4 000	1891	http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch7_layer_D1_00257_00023_300dpi
10	Polohopisný plán Malé Strany a Hradčan	4 000	1891	http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch10_layer_D1_00257_00022_300dpi
11	Polohopisný plán Hořejšího Nového Města (II.) a Královského Vyšehradu (VI.)	4 000	1891	http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch10_layer_D1_00257_00024_300dpi
12	Polohopisný plán Smíchova a Košířů	4 000	1891	http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch11_layer_D1_00257_00018_300dpi
13	Polohopisný plán Karlína, Žižkova s Olšany	4 000	1891	http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch10_layer_D1_00257_00020_300dpi
14	Polohopisný plán Královských Vinohradů, Vršovic a Nuslí	4 000	1891	http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch10_layer_D1_00257_00021_300dpi

č.	Název	Měřítko 1 :	Rok vydání	On-line dostupnost
15	Plán Prahy s okolím	10 000	1891	http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=7E88D3B4FBD511DF822500166F1163D4&scan=1#scan1
16	Plán Prahy s okolím	10 000	1893	http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/19891
17	Plán Prahy s okolím (4. vyd.)	10 000	1895?	http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch10_layer_D1_00258_00010_300dpi
18	Plán Prahy I.–VII.	10 000	1896?	http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch11_layer_D1_00064_00022_300dpi
19	Plán Král. hlav. města Prahy a obcí sousedních	10 000	1902–1910?	http://kramerius.cuni.cz/uk/view/uuid:c9f2d976-7864-11ec-875a-fa163e4ea95f?page=uuid:d84b28d4-7864-11ec-875a-fa163e4ea95f
20	Nejnovější plán Král. hlav. města Prahy a předměstí	20 000	1903?	http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch7_layer_D1_00041_00023_300dpi
21	Polohopisný plán VII. části Prahy	4 000	1906	http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/19909
22	Král. hlavní město Praha s okolím r. 1908	10 000	1908?	http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch18_layer_00053_00016_300dpi
23	Plán Prahy a obcí sousedních	10 000	1912	http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch7_layer_D1_00043_00051_300dpi

Pozn.: Data s otazníkem jsou přibližná, nejsou uvedena na plánech.

Tab. 1: Přehled digitalizovaných publikovaných plánů nakreslených Alfredem Hurtigem (řazeno chronologicky)

Statistiky obyvatelstva na Hurtigových mapách

Podrobné Hurtigovy plány obsahovaly také přesné statistické údaje ze sčítání obyvatelstva k 31. 12. 1890. V tabulkách byly uvedeny údaje pro každou městskou část o počtu domů i obyvatel a jejich národnosti. Dále se zjišťoval

počet mužů, žen a také jejich náboženské vyznání. Tabulka 2 podává přehled údajů excerpovaných z těchto map a také součet obyvatelstva pro území Prahy a pražských periferií.

Z tabulky vyplývá, že Praha měla k roku 1890 i s nepřipojenými předměstími 8 753 domů a 398 981 obyvatel, z toho

340 863 Čechů, 52 588 Němců a pouze 274 obyvatel jiných národností.

Další demografické údaje uvedené Hurtigem pocházejí z roku 1908. Zde bylo uvedeno, že Praha měla 5 516 domů a 222 081 obyvatel. Předměstí již čítala 8 279 domů a 329 461 obyvatel. Celkově tedy Praha s periferiemi měla 13 795 domů a 551 542 obyvatel.

Polohopisný plán	Počet domů	Obyvatelstvo	Národnost česká	Národnost německá	Národnost jiná
Starého Města (I.), Dolejšího Nového Města (II.), Josefova (V.)	2 832	129 601	105 098	22 542	70
Hořejšího Nového Města (II.) a Královského Vyšehradu (VI.)	1 884	82 862	69 543	12 079	35
Karlína, Žižkova s Olšany*	1 109	60 776	56 283	3 834	26
Kr. Vinohradů, Nuslí a Vršovic*	1 335	54 939	49 735	4 529	41
Malé Strany (III.) a Hradčan (IV.)*	737	33 031	26 195	6 367	90
Smíchova a Košířů	856	37 772	34 009	3 237	12
Celkem Praha I.–VI.	5 453	245 494	200 836	40 988	195
Celkem předměstí Prahy	3 300	153 487	140 027	11 600	79
Celkem Praha a předměstí	8 753	398 981	340 863	52 588	274

* V těchto tabulkách je zvlášť vyčísleno vojsko.

Tab. 2: Statistika z výsledků sčítání lidu z roku 1890. Data uvedená na Hurtigových polohopisných plánech z roku 1891

Srovnáním tabulek údajů z map z roku 1891 a z roku 1908 docházíme ke zjištění, jak rychle narůstala populace v Praze a v předměstích. Zatímco v historickém jádru města nedocházelo již k zahušťování výstavby domů a je znatelný dokonce pokles počtu obyvatelstva, na předměstích vzrostl počet domů z 3 300 v roce 1890 na 8 279 v roce 1908, tj. o 250 %. Počet obyvatelstva vzrostl z 153 487 v roce 1890 na 329 461 v roce 1908, tj. o 215 % (tab. 3).

Pro tvůrce map bylo tedy důležité propojení stavebních a demografických dat.

Rozvoj pražské aglomerace na plánech

Kromě dílčích změn ve výstavbě spojených s bouráním hradeb a městských bran, výstavbou nových mostů a nábřeží a zbořením pražské bastily, Svato-václavské trestnice na nábřeží mezi Pa-

Území	Počet domů	Obyvatelstvo
Praha I.–VI., 1890	5 453	245 494
Praha, předměstí, 1890	3 300	153 487
Praha s předměstími, 1890	8 753	398 981
Praha, 1908	5 516	222 081
Praha, předměstí, 1908	8 279	329 461
Praha s předměstími, 1908	13 795	551 542

Tab. 3: Počet domů a obyvatel Prahy a předměstí v roce 1890 a v roce 1908. Data uvedená na Hurtigových mapách z roku 1891 a 1908.

lackého a Jiráskovým mostem (1889), jsou na Hurtigových plánech zřejmé velké zásahy spojené s asanací Podskalí (1886), Josefova (1893) a Starého a Nového Města, ale i nová výstavba na předměstích Prahy.

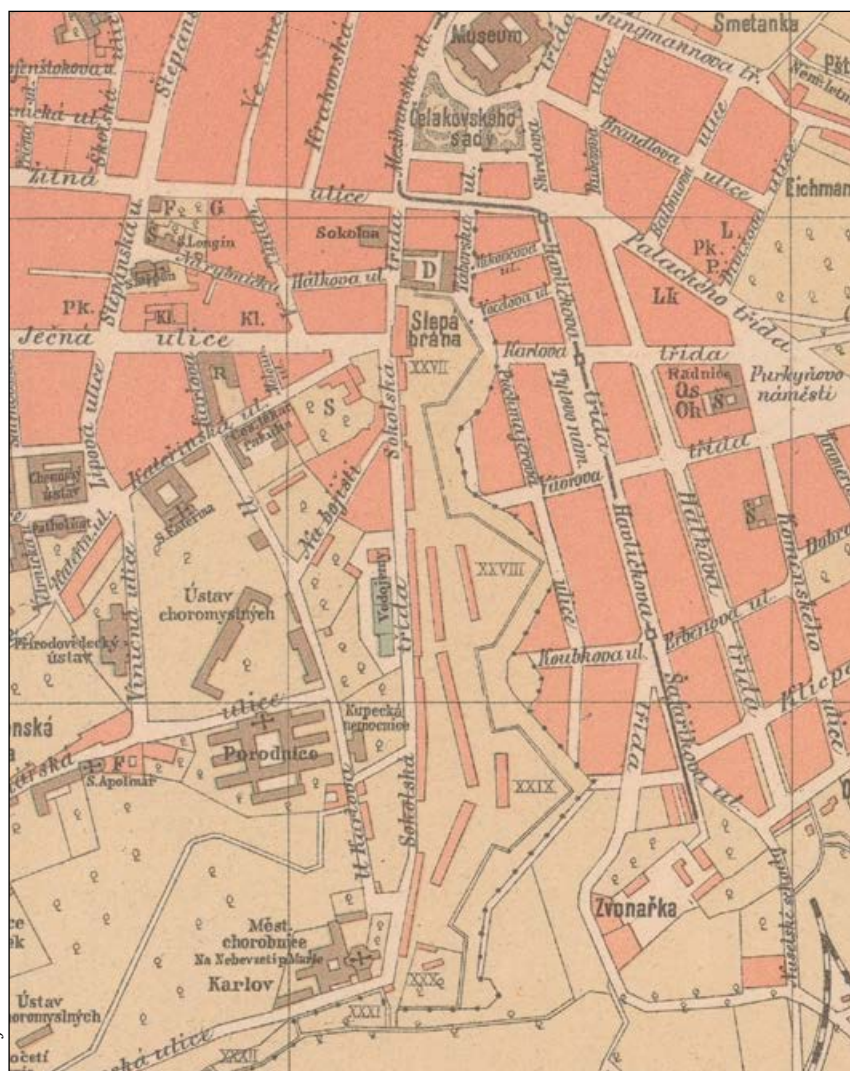
Roku 1888 byla pražská obec nucena vykoupit zbytek hradeb mezi Slepou branou, nacházející se na rohu Ječné a Sokolské ulice, a Karlovem za 480 000 zlatých [Borkovský, 1964]. Na plánu z roku 1885 stále vidíme hrad-

by, číslované bastiony a městské brány: Slepou, Újezdskou nebo Říšskou na Pohořelci (obr. 2) [Hurtig, 1885]. V pozdějším vydání po roce 1891 již hradby mezi Slepou branou a Karlovem mizí [Hurtig, 1891].

Plány zaznamenávají i rozvoj infrastruktury, například trasy pražské koňspřežné dráhy a její postupnou elektrifikaci na přelomu století. Je zakreslena železnice a pražská nádraží jako Bubeněcké, Bubenské nebo c. k. Státní dráhy. Protékající Vltavu od Podolí po Císařský mlýn křižovalo sedm mostů a na březích stálo mnoho funkčních mlýnů. Za všechny jmenujme Šitkovské, Petřílkovy a Helmovské. Vedlejší rameno Vltavy bylo upraveno u Císařského mlýna a na počátku 20. století se již na plánech objevuje plavební kanál, zdyadlo a čisticí stanice v Podbabě.

Další důležité služby pro obyvatelstvo, které plány obsahují, představovaly vodárny, jatka a lékárny. Městské lázně ukazují, že koupelny nebyly ještě v bytech standardem. Dostupné byly také vltavské plovárny. Duchovní správa byla soustředěna v kostelech a klášterech. Přímo v plánech jsou popsány hřbitovy a nemocnice, například Milosrdných sester Boromejských ve Vlašské ulici. Ze sociálních ústavů na plánech nalzáme například chudobince, jeden z nich se nacházel vedle nádraží Buštěhradské dráhy. Slepcký ústav byl umístěn v Lorentánské ulici.

Volný čas mohli Pražané trávit v restauracích, například v Panoramě na bastionu u Písecké brány nebo v Kravině. K nedělním procházkám sloužily městské zahrady Stromovka a Zahrada knížat Kinských. Ke kulturnímu vyžití vybízel divadla: české Národní divadlo nebo Královské zemské německé divadlo na Ovocném trhu.

Obr. 2: Hradby mezi Slepou branou a Karlovem, 1885 (výřez)

Velká pozornost je na plánech věnována síti pražských škol, které byly přímo v legendě rozděleny podle stupně. Z úřadů jsou zakresleny soudy, policie, telegrafní úřady a pošty. Poštovní a telegrafní ředitelství se již v roce 1885 nacházelo v Jindřišské ulici.

Části Bubny a Holešovice byly nejprve rozparcelovány a postupně na nových plánech přibývala výstavba.

Prováděcí Hurtigovy plány

Jak již bylo uvedeno, Alfred Hurtig se úspěšně účastnil soutěží na asanaci v Praze na konci 19. století. Příkladem prováděcího plánu, který zvítězil v roce 1886 v soutěži na asanaci, je *Plán na úpravu Podskalí*. Vytvořil jej Hurtig se svými asistenty J. Heidem a M. V. Štrungem [Hurtig, 1886]. Vyšel poté ve *Zprávách Spolku architektů a inženýrů v Království českém* v měřítku 1 : 287 (rozměry listu: 34,2 x 77,5 cm). Grafické měřítko je uvedeno dole pod kresbou, měřítkové číslo bylo spočítáno v programu MapAnalyst. Plán byl ohraničen na severozápadě Karlovým náměstím na východě Prachárnou a vyšehradskou baštou XXXVII, na jihu Vltavou a na jhozápadě Palackého nábřežím. Finální

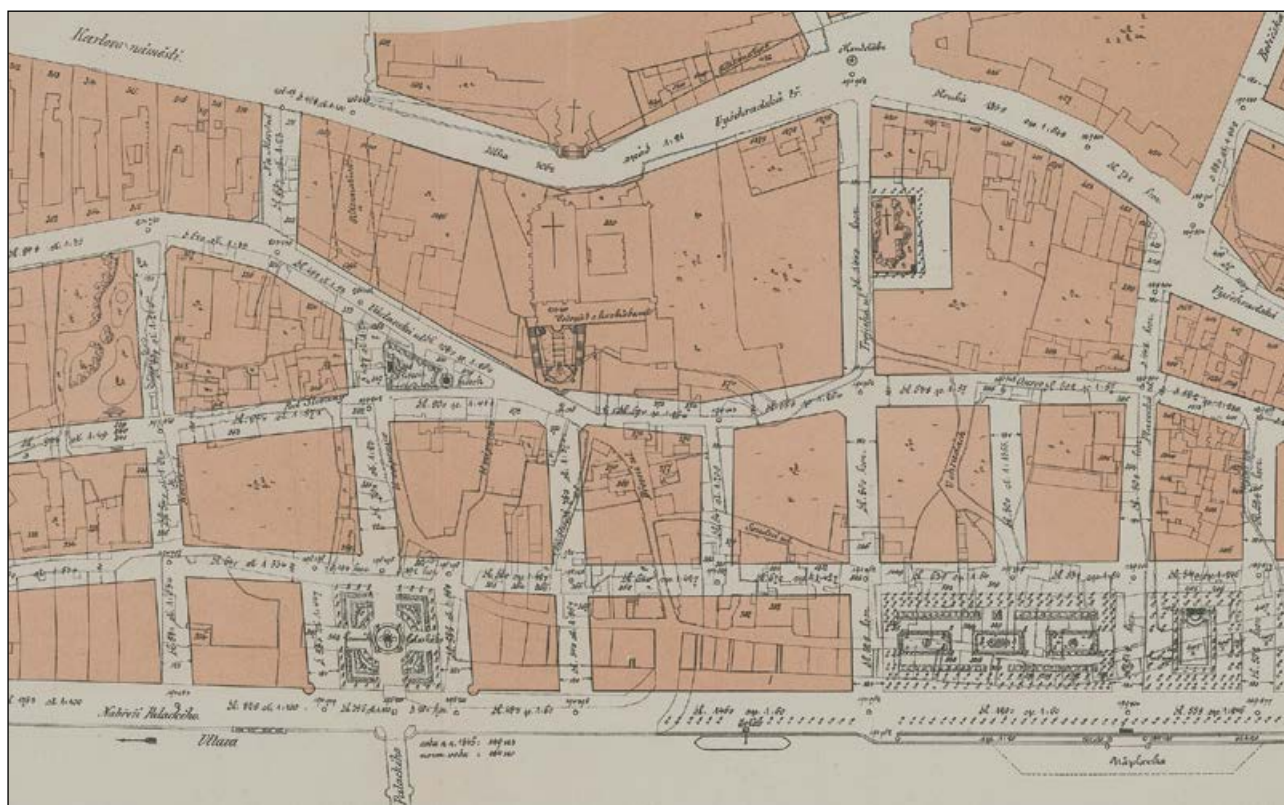
realizace je sice odlišná, ale plán předznamenal celkové řešení, tj. plně nábřeží s náplavkou, budoucí náměstí, zeleň a blokovou zástavbu. Nakonec byla ponechána i původní celnice Na Výtoni. Zástavba je v současnosti bez parků a náplavka vede podél celého břehu. Na plánu je označeno místo pro místní muzeum (Resslova ulice) a za železničním viaduktem dráhy císaře Františka Josefa místo pro plánovanou tržnici a kanalizovaný Botič. Ve Václavské ulici Pod Slovany byl zakreslen vodopád s kaskádami. Na několika místech jsou naplánovány kiosky a pisoáry. U Palackého mostu je uveden údaj stav vody z roku 1845: 189.123 a normální výška vody: 184.120. Plánek obsahuje znaky nadmořské výšky (body v kroužku) s číslem v metrech s přesností na mm podle jadranského výškového systému. Trojčíferná čísla představují popisná čísla původní zástavby. Vzhledem k členitosti pražského terénu je číselně popsán i spád ulic, například Vyšehradská třída, spád 1 : 21. Délky v půdorysu jsou uvedeny ve stopách, například nábřeží Palackého 82.6 s. Čerchované čáry popsané jako „Alternativa“ vyznačují možné radikálnější úpravy například v ulici Na Slupi (obr. 3).

Případová studie Královské Vinohrady

Dynamický rozvoj pražských předměstí dokumentují například Královské Vinohrady, kde na Hurtigových plánech od roku 1883 z rozptýlených zemědělských usedlostí vyrostla výstavní městská čtvrť s novostavbami a rovnoměrnou zástavbou, jak je patrné na pozdějších plánech z roku 1891 a 1912 (viz obrázky č. 4, č. 5 a č. 6).

Název obce vznikl v souvislosti s povinností vysazovat vinice na svazích kolem městských hradeb uzákoněné v roce 1358 Karlem IV. Viniční hory přinášely majitelům sice zisky, ale pracně vytvořené viničné terasy byly často zpuštěny v průběhu válek. Nejprve za husitských, poté v době třicetileté války a nakonec v bitvách o rakouské dědictví. Reformy z roku 1848 viničný obvod zrušily.

Historie Vinohradské obce je spojena se sloučením pozemků bývalých viničných hor v roce 1849. Rozsáhlé území bylo v roce 1879 rozděleno na dvě části Vinohrady I a II, které byly později přejmenovány na Žižkov a Královské Vinohrady. Na samostatné město byly Královské Vinohrady povýšeny roku 1879 a v roce 1922 staly součástí Velké Prahy [Pešek, 1999].

Obr. 3: Plán na úpravu Podskalí, 1886 (výřez)

Zdroj: Národní digitální knihovna

Na Hurtigových nejstarších plánech okolí Prahy jsou Královské Vinohrady ještě zakreslené většinou na zemědělské krajině [Hurtig, 1883]. Terasovitou oblast ohraničovaly městské hrady na západě, Nuselské údolí na jihu, svažité zahrada Kanálka na severu a na východě osada Olšany. Původní řídce roztroušené viniční a hospodářské domky se počátkem 19. století měnily na venkovské usedlosti. Mnohé z původních názvů tzv. lusthausů popsaných na starých plánech jako Smetanka, Vozová, Kuchyňka, Cikánka, Folimanka, Zvonářka, Klebovka, Kozáčka, Stromka Horní a Stromka Dolní zůstaly zachovány do dnešních časů (obr. 4).

Oblíbeným výletním cílem Pražanů v předměstích se staly hostinec Kravín, zahrada Kanálka (mezi dnešní Vinohradskou a Polskou ulicí) a Wimmerovy sady. Velkostatkář Jakub Wimmer vybudoval růžové aleje a sady v místě nazývaném Sahara (mezi Šafaříkovou a Belgickou ulicí). Měšťané také navštěvovali vinohradské arény na Pštrosce, Pištěkovu, Averino s divadelními scénami nebo Hagenbeckův

circus. Na Vinohradech existoval i potravinářský, strojírenský a elektrotechnický průmysl. Byl však soustředěn na východním okraji obce [Pešek, 1999]. Zástavba činžovními bloky se stala pro radní vinohradské obce aktuální po zrušení městských hradeb v roce 1866. První stavební etapa (1866–1880) se soustředila na tvorbu chybějícího městského historického jádra a zahuštění zástavby. Vinohradský tunel vedený od nádraží císaře Františka Josefa byl otevřen roku 1871 a jeho směr kopírovala na povrchu základní axiála městského systému ulic, Tunelová ulice (dnešní Londýnská ulice). Další osa zástavby sledovala směr hradeb kolem dnešních ulic Legerovy a Sokolské. Centrum se budovalo nejprve na dnešním Tylově náměstí. Stavěly se nižší činžovní pavlačové domy bez koupelen a dalšího vybavení [Platovská, 2009]. Jak vyplývá z Hurtigových plánů, k očiště sloužily veřejné lázně. Domovní bloky byly střídány náměstíčky. Na vyvezené hornině z tunelu vznikla vila a zahrada Gröbovka. Nová sociální elita rekrutovaná z řad továrníků, podnikatelů, inteligence a umělců představovala cílovou skupinu oby-

vatel Královských Vinohrad. Základním požadavkem na bydlení bylo žít zdravě, moderně a hygienicky. Kladl se důraz na prostorné bulváry a soukromí uzavřených bloků [Platovská, 2009]. Druhá etapa výstavby (1890–1914) nejlépe charakterizuje urbanismus Královských Vinohrad. Pravidelná uliční síť vznikala na volných prostranstvích polí a zahrad. Na Hurtigově polohopisném plánu Královských Vinohrad, Vršovíc a Nuslí z roku 1891 jsou již zakresleny postavené a nově očíslované bloky domů mezi Havlíčkovou a Palackého třídou a dále mezi Rubešovou a Divišovou ulicí. Počáteční výstavba se objevuje i mezi Blanicou a Sázavskou ulicí. Oblast kolem Kravína je již rozparcelovaná a pojmenované jsou ulice Slezská, Korunní a Moravská. Bývalé zemědělské usedlosti Eichmanka, Švihovka, Kuchyňka a Cikánka a také zahrada Kanálka mají zakreslené bloky domů. V Resslerově ulici se nacházelo Nové německé divadlo. Severní část plánu zabírá nádraží české severní dráhy. Na jižní hranici Vinohrad a Nuslí stál pivovar. Autor zakreslil a popsal také školy, a sice v Komenského a v Čelakovského

Zdroj: MS PFF UK

Obr. 4: Královské Vinohrady se zemědělskými usedlostmi a výstavbou z první etapy; Hurtig, Okolí Prahy, 1883 (výřez)

ulici a Na Smetance. V Palackého ulici se nacházely obecní lázně. Nedaleko odtud byla popsána tramvaj a její zastávky (obr. 5) [Hurtig, 1891].

Příkladem pravidelných ulic jsou bloky mezi ulicemi Slezskou a Slovenskou, od náměstí Míru po Kladskou ulici nebo u Mánesovy a Polské ulice. Byly uplatňovány požadavky o správném poměru šířky ulic a výšky domů. Počátkem 20. století byly označovány Vinohrady za nejzdravější město v Rakousku. Podíl tří- až pětipatrových domů činil 71,4 % celkové pražské aglomerace [Pešek, 1999]. Činžovní domy s byty měly již moderní dispozici s úplným sociálním zařízením [Platovská, 2009].

Urbanistický projekt vycházel z křížení os s náměstími a širokými bulváry. Nové centrální náměstí Vinohrad vzniklo na Purkyňově náměstí (dnes náměstí Míru) s kostelem sv. Ludmily, projektovaným architektem J. Mockerem, s radnicí navrženou I. Ullmannem, s Národním domem od architekta A. Turka a s Vinohradským divadlem vystavěných podle architekta A. Čenského.

Po asanaci židovského ghetta se část obyvatel přestěhovala do oblastí kolem Sázkavské ulice. Centrem se stala synagoga dostavěná v roce 1896.

Zároveň se rozrůstala i infrastruktura nezbytná pro život vinohradského obyvatelstva v podobě škol a gymnázií. Zatímco v roce 1881 nemělo město střední školu, v roce 1900 již mělo tři a o deset let později čtyři [Pešek, 1999]. Jak totiž vyplývá z plánů, řada škol se přeměnila v gymnázia či reálky, například v Hálkově, Komenského ulici nebo Na Smetance.

Vinohrady měly i vlastní jatka, vinohradskou tržnici (postavena 1903 podle A. Turka), vodárnu v Korunní ulici (od roku 1891), napojení na plyn a elektřinu. V roce 1905 byla zprovozněna kanalizace. Byla zde postavena vinohradská nemocnice (1902) a porodnické sanatorium v Londýnské ulici. Vinohradský hřbitov vznikl roku 1885. Na Korunní třídě se nacházel pivovar.

Poslední Hurtigův plán Prahy a sousedních obcí vyšel v roce 1912. Zobrazuje Královské Vinohrady většínou zastavěné činžovními a vilovými domy. Oblasti bývalých usedlostí jsou rozparcelovány a většinou zastavěny. Rovnoběžné přímé ulice jsou dobře pa-

Obr. 5: Ukázka další etapy výstavby Královských Vinohrad s parcelami a zástavbou na Hurtigově podrobném plánu z roku 1891 (výřez)

Obr. 6: Ukázka územního rozvoje Královských Vinohrad se zástavbou na plánu z roku 1912 (výřez)

trné mezi Slezskou a Slovenskou ulicí a také mezi Nerudovou a Jungmannovou třídou. V severní části jsou již Riegerovy sady (obr. 6) [Hurtig, 1912]. Výstavba v prostoru mezi těmito sady a starým izraelským hřbitovem není dosud realizována.

Třetí etapa územního rozvoje Vinohrad je spojena časově s obdobím Československé republiky. Nezapadá sice do okruhu našeho výzkumu, ale pro úplnost ji uvádíme. Podle typu výstavby ji charakterizují zejména činžovní, družstevní a vilové domy [Ouředníček a kol., 2012]. Družstvo poštovních zaměstnanců vybudovalo na zakoupeném pozemku Spolkový hasičský dům, Radiopalác a závody Orbis. K významným budovám čtvrti patřila i budova Československého rozhlasu na Vinohradské třídě. Pozoruhodnou realizací vytvořil J. Plečnik v podobě moderního kostela

Nejsvětějšího srdce Páně (1929–1932) na náměstí Jiřího z Poděbrad.

Roku 1920 bylo rozhodnuto o připojení města k Velké Praze. Od té doby již výstavbu řídila Státní regulační komise, která ji směřovala zejména na východ, podél Vinohradské třídy k Olšanům.

Lze konstatovat, že Vinohrady byly již před začleněním do Velké Prahy urbanisticky dokončeným celkem. Reprezentovaly moderní město, které přitahovalo zdravým životním stylem a komfortem představitele nových elit ze středních a vyšších společenských vrstev.

Výsledky výzkumu

V rámci výzkumu bylo poprvé detailně prozkoumáno a analyzováno kartografické dílo pražského geometra Alfreda Hurtiga. Kriticky byly zhodnoceny dosavadní soupisy pražských plánů. Do-

šlo k opravě a upřesnění a doplnění popisu Hurtigova kartografického díla, měřítek, datování na základě obsahové analýzy plánů, stavu výstavby města nebo významných budov.

Zjišťovaly se také aktuální lokace těchto plánů, protože Hlavsův soupis je sice rozsáhlý, ale není přesný – a po 50 letech již není jisté, zda jsou plány stále ještě uloženy ve stejných sbírkách. Vytvořená tabulka on-line dostupných digitalizovaných Hurtigových plánů poskytuje možnosti dalšího podrobného studia všem zájemcům. Plány byly digitalizovány v Mapové sbírce Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy, v Národním technickém muzeu, Městské knihovně v Praze a Archivu hlavního města Prahy. Na základě bibliografických soupisů pražských plánů a dostupných elektronických katalogů výše uvedených sbírek byl také vytvořen první pokus o celkovou bibliografii Hurtigova kartografického díla. S mapou v ruce pracovala autorka u všech plánů uložených v Mapové sbírce PFF UK a některých plánů uchovávaných v Národním technickém muzeu. Samozřejmě řada mapových sbírek, zejména v archivech a muzeích, zůstává nezpracována, proto je vysoce pravděpodobné, že v budoucnu budou nalezeny další plány s Hurtigovým autorstvím.

Na základě obsahové analýzy díla hlavního pražského geometra je možné potvrdit původní předpoklad, že z jeho plánů bude možné doložit územní rozvoj hlavního města Prahy a předměstí. Obsahují přesné a podrobné údaje o parcích, sadech, polích i zahradách, hřbitovech, lomech a vodstvu ve městě a okolí. Stejně tak i o hradbách a městských branách, parcelách, bytové výstavbě, významných stavbách, komunikacích, hranicích katastrálních obvodů i infrastruktuře, ba i o demografii v podobě statistických údajů. Z konkrétních statistik bylo také prokázáno, že počet obyvatelstva rostl radikálně v předměstích, zatímco v jádru stagnoval.

To vše je podrobně doloženo v případové studii města Královské Vinohrady, kde je na plánech jasně vidět územní rozvoj tohoto předměstí.

Na druhé straně byl zjištěn nedostatek podrobnějších plánů, jež byly základem pro regulaci. Tento nedostatek bude možná v budoucnu vyřešen zpracováním dalších mapových sbírek.

Nelze konstatovat, že by výzkum této problematiky byl zcela uzavřen, ba naopak. Ukázalo se také, jak důležité bylo pro rozvoj Prahy sledovat v jednom informačním zdroji zároveň kartografické, demografické a stavební data. To by mohlo být do budoucna inspirativní například při tvorbě sdílených nebo otevřených demografických a stavebních databází. Demografové při práci pracují často s územními plány proto, aby následně mohli namodelovat nové obyvatelstvo a zpřesnit odhadované projekce.

Další směry výzkumu by bylo vhodné zaměřit na fyzický průzkum dochovaných Hurtigových plánů, zejména rukopisných. Bylo by přínosné také zrevidovat Hlavsův soupis vyřazením duplicit, doplněním popisu a prověřením reálné lokace a fyzického stavu kartografických památek. Detailní pozornost by měla být věnována podrobnému popisu a analýze Hurtigových map, které byly použity jako přílohy u statistických příruček i u pražských adresářů.

Závěr

Bouřlivý stavební rozvoj Prahy a zejména jejích předměstí na přelomu 19. a 20. století stavební rada Alfred Hurtig na svých polohopisných a dalších plánech přehledně zdokumentoval. Doplnoval je podle potřeby adresáři. Odrážely také správní změny po připojení nových pražských čtvrtí ke stávajícím. Roku 1883 Vyšehrad (VI.), v roce 1884 Holešovice-Bubny (VII.) a v roce 1901 Libeň (VIII.).

Plány sledovaly nové územní změny spojené s bouráním hradeb, městských bran, asanací Josefova, části Starého a Nového Města a stavebním rozvojem předměstí. V souvislosti s tím se rozrůstala i dopravní infrastruktura, vodárny, čistička vody, plynárny, školy, sociální ústavy, nemocnice, hřbitovy, úřady, pošty a telegrafy. Najdeme zde i informace o vojenských výcvikových prostorech a kasárnách. Vznikala také prostranství pro zdraví a volný čas Pražanů. Plány z let 1891 a 1908 byly doplněny demografickými statistikami. Z nich jasně vyplynulo, že v tomto mezidobí intenzivně vzrůstala populace v předměstích oproti historickému jádru. Konkrétně na předměstích vzrostl v této

době počet domů o 250 % a počet obyvatelstva o 215 %.

Z venkovských zemědělských usedlostí v předměstích na Královských Vinohradech se postupně rozparcelovala území a započala zde výstavba domů a ulic.

Ke spojení pražských předměstí došlo až po vzniku samostatného Československa. Zákon o přičlenění příměstských obcí byl přijat roku 1920. Před sto lety pak bylo začleněno 37 obcí do pražského městského útvaru nazvaného Velká Praha s počtem více než půl milionu obyvatel.

Článek je výstupem projektu Pražská předměstí: dynamika sociálního prostředí rostoucí metropole, který byl podpořen Ministerstvem kultury České republiky (NAKI II), č. DG20P02OVV013.

Poděkování za přepis údajů z publikací Václava Hlavsy a z Archivu hlavního města Prahy patří Mgr. Lucii Koňaríkové a Mgr. Michaele Alijonov Hametové. Dále děkuji Ing. arch. Ondřeji Šefcům za konzultace k interpretaci symbolů na plánech, Ing. Miroslavu Čábelkovi za konzultace k výškovému systému, Mgr. Magdaleně Kloudové za stanovení měřítka a RNDr. Luděkovi Šídlovi, Ph.D., za demografické konzultace.

Použité zdroje:

BĚLINA, P. et al. *Dějiny Prahy II.: Od sloučení pražských měst v roce 1784 do současnosti*. Praha: Paseka, 1998. ISBN 80-7185-144-2.

BORKOVSKÝ, I. et al. *Dějiny Prahy*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964.

FIALA, F. Seznam map a plánů Čech, Moravy, Slezska i Československé republiky (1518–1923) v geodetickém oddělení Technického musea československého. In: *Věstník Technického musea československého*. V Praze: nákladem Technického musea československého, 1924, 11 (2) s. 63.

HLAVSA, V. Plány města Prahy a okolí 1801–1918. In: *Sborník archivních prací*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, 1974, 24 (1), s. 135–259.

Hurtig, A. In: *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Díl 28, Doplnky. V Praze: J. Otto, 1909, s. 610.

HURTIG, A. *Holešovice: nárys a půdorys*. [Měřítko neuvedeno]. Praha: Hurtig, 1890. 1 plán; 81,0 x 37,0 cm. AMP, signatura: MAP P VIII 1/2197.

HURTIG, A., ed. *Hurtigův Schematismus Prahy a předměstí obsahující: I. Staré město, II. Nové město, II. Malou stranu, IV. Hradčany, V. Josefov, VI. Vyšehrad, VII. Holešovice, pak Karlín, Smíchov, Vinohrady Královské, Vršovice a Žižkov s udáním čísel domovních, ulic, náměstí jakož i veřejných budov*. V Praze: A. Hurtig, 1889. 2 sv. Do-

- stupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:62b89bd3-363d-4161-bcfd-b1096477445>.
- HURTIG, A., ed. *Hurtigův Schematismus Prahy a předměstí*. 2. vyd. V Praze: A. Hurtig, [cca 1890?]. 124 s.
- HURTIG, A. *Král. Hlavní město Praha s okolím 1908*. Měřítko 1 : 10 000. 1 plán. Praha: V. Neubert, [1908?]. V plánu vyznačeny vojenské objekty a pozemky odevzdané r. 1901 Pražské obci.
- HURTIG, A. *Královské hlavní město Praha s okolím r. 1908*. Měřítko 1 : 10 000. Praha: V. Neubert, [1908?]. V dolní části mapy uvedena statistika Prahy v r. 1908. 1 mapa: barevná; 80 x 119 cm, na listu 92 x 127 cm. MS PpF UK, signatura: 53/16, VHA, signatura (krab. 70—B). V. Hlavsa, 1974, č. 218. Dostupné z: http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch18_layer_00053_00016_300dpi.
- HURTIG, A. *Nejnovější plán Královského hlavního města Prahy a předměstí. Plán Prahy I.—VII*. Tiskl V. Neubert. Měřítko 1 : 20 000. Praha: V. K. K. V., [1903?]. 1 plán: barevná litografie; 34 x 27 cm, na listu 47 x 36 cm. Zmenšený *Plán Prahy I.—VII*. MS PpF UK, signatura: D1/41/23, NTM, signatura: 5363. V. Hlavsa, 1974, č. 220. Dostupné z: http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch7_layer_D1_00041_00023_300dpi.
- HURTIG, A., ed. *Nejnovější ukazatel ulic, náměstí i čísel domovních Královského hlavního města Prahy dle starších a nového číslování s farními osadami a výkazem veřejných budov*. V Praze: A. Hurtig, 1883. 133 s.
- HURTIG, A. *Okolí Prahy*. Měřítko 1 : 25 000. 1 mapa na 4 listech; 36,0 x 43,0 cm. In: *Statistická knížka Královského hlavního města Prahy za rok 1881. Díl I*. Praha-Smíchov: Státní komise Kr. m. Prahy, 1981. AMP, signatura: 3 B 95; MMP, signatura: 7936. V. Hlavsa, 1974, č. 163.
- HURTIG, A. *Okolí pražské*. Litografie Farský. Měřítko 1 : 4 000. Praha: Hurtig, 1881. 1 plán; 42,7 x 36,4 cm. NTM, signatura: 1757. V. Hlavsa, 1974, č. 162.
- HURTIG, A. *Okolí pražské*. Fotolitografie Farský. Měřítko 1 : 24 500. Praha, A. Hurtig, [1890?]. 1 plán: fotolitografie; 42,5 x 33,5 cm. NTM, signatura: 3261. V. Hlavsa, 1974, č. 181.
- HURTIG, A. *Okolí pražské*. Měřítko 1 : 24 500. Praha: Hurtig, [188?]. 1 mapa: barevná fotolitografie; 36 x 42,5 cm, na listu 43,5 x 59 cm. MS PpF UK, signatura: D1/256/32. Dostupné z: <http://kramerius.cuni.cz/uuid/uuid:9fd1fda4-4d65-11ec-9601-fa163e4ea95f>.
- HURTIG, A. *Okolí Prahy = Umgebung von Prag*. Fotolitografie A. L. Koppe. Měřítko 1 : 25 000. Praha: nákladem Stát. komise Kr. hl. m. Prahy a spoj. obcí, 1883. 1 mapa: barevná fotolitografie; 36 x 43 cm, na listu 47 x 60 cm. Mapa zobrazuje obvod Stat. komise pražské. AMP, signatura: 3 A 88, MMP, signatura: 7936, MS PpF UK, signatura: 53/42. V. Hlavsa, 1974, č. 165. Dostupné z: http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch18_layer_00053_00042_300dpi.
- HURTIG, A. *Označení stavebních míst: [Holešovice]*. Měřítko 1 : 4 000. Praha: Stavební úřad Královského hlavního města Prahy, 1908. 1 plán; 81,0 x 37,0 cm. AMP, signatura: MAP P VIII 1/6683.
- HURTIG, A. *Plán Karlína, Žižkova a Král. Vnohradů*, 1900. Kartografický ústav a litografie Ant. Vítek. Měřítko 1 : 10 000. 1 plán: 26,5 x 55,0 cm. In: HUSÁK, J. *Sčítání lidu v Král. hlav. městě Praze a obcích sousedních provedené 31. prosince 1900. Díl II. Oddělení druhé, Poměry příbytečné na předměstích Pražských (v Karlíně, na Smíchově, na Král. Vnohradech a Žižkově)*. V Praze: nákladem Statistické komise, 1908. 246 s. AMP, signatura: 14/5, E 4266, E 4308. V. Hlavsa, 1974, č. 850, 927, 1212.
- HURTIG, A. *Plán Král. hlav. města Prahy a obcí sousedních I.—VII*. Měřítko 1 : 10 000. Praha: Grafický umělecký ústav, [po roce 1901?]. 1 mapa na 5 listech: barevné; 26 x 38 cm. MS PpF UK, signatura: 52/31, AMP, signatura: 3/3B, AMP, 1. list signatura: 61a, b; 2. list signatura: 288, MMP, signatura: 39250, NTM, signatura: 483. V. Hlavsa, 1974, č. 62, 217. Dostupné z: <http://kramerius.cuni.cz/uuid/uuid:d-84ba016-7864-11ec-875a-fa163e4ea95f>.
- HURTIG, A. *Plán Prahy s okolím z roku 1886: s úplným seznamem ulic, náměstí a sadů*. 2. vyd. Měřítko 1 : 10 000. V Praze: Kytka, 1886. 1 plán: barevný; 59 x 55 cm, složeno na 17 x 12 cm + 1 seznam (12 s.; 16 cm). Vlepeno ve společných tvrdých deskách. Obsahuje rejstřík. NK ČR, signatura: 54 G 001558. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:98ed1260-d783-11e6-9964-005056825209>.
- HURTIG, A. *Plán Libně a Výsočan se sousedními obcemi: (doplnek plánu Prahy I.—VII)*. Měřítko 1 : 10 000. Praha: Neubert, 1892. 1 plán na 2 listech; 64,0 x 37,0 cm. AMP, signatura: 14/9a—e; NTM, signatura 1782. V. Hlavsa, 1974, č. 646, 1193.
- HURTIG, A. *Plán Libně a Výsočan se sousedními obcemi: doplněk plánu Prahy I.—VII*. Měřítko 1 : 10 000. Praha: V. Neubert, 1883. 1 plán na 3 listech; 76,0 x 48,5 cm; 68,0 x 43,5 cm; 71,5 x 44,0 cm. AMP, signatura: MAP P IX 1/288. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=7E88DA8CFBD511DF8225001-66F1163D4&scan=1#scan1>.
- HURTIG, A., HEIDE, J. a ŠTRUNC, M. *Plán na upravení Podskalí*. Měřítko 1 : 287. 1888. 1 plán: litografie, 34,2 x 77,5 cm. MMP, signatura: 9043/8. V. Hlavsa, 1974, č. 459. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:c23008d0-1341-11e8-8ee4-005056825209>.
- HURTIG, A., NEUDÖRFL, J. *Plán Prahy a obcí sousedních*. Měřítko 1 : 10 000. Nové vyd. V Praze: J. R. Vilímek, 1912. 1 plán: kolorovaná litografie; 67,5 x 88,5 cm, na listu 78 x 98 cm, v papírových deskách 21 x 13,5 cm. Variantní název: *Vilímekův plán Prahy a obcí sousedních*. Rejstřík ulic, ústavů a úřadů. MS PpF UK, signatura: D1/43/51, NTM, signatura: 1783. V. Hlavsa, 1974, č. 232 (překlep ve jméně). Dostupné z: http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch7_layer_D1_00043_00051_300dpi.
- HURTIG, A. *Plán Prahy I.—VII*. 1900. Graf. ústav a litografie. 1 plán: litografie; 67,9 x 54,8 cm. Vyznačeno 41 obvodů po sčítání lidu v r. 1900. In: HUSÁK, J. *Sčítání lidu v Král. hlav. městě Praze a obcích sousedních provedené 31. prosince 1900. Díl II. Oddělení první, Poměry příbytečné v Praze*. V Praze: nákladem Statistické komise, 1906. x, 705 s. AMP, signatura: E 4266, E 4308; MMP, signatura: 39251. V. Hlavsa, 1974, č. 63.
- HURTIG, A. *Plán Prahy I.—VII*. 1900. Graf. ústav V. Neubert. Měřítko 1 : 10 000. Praha: A. Hurtig,
1891. 1 plán: litografie; 69,1 x 55,7 cm. NTM, signatura: 1755, 4822. V. Hlavsa, 1974, č. 59.
- HURTIG, A. *Plán Prahy I.—VII*. Ryl V. Marek. Měřítko 1 : 10 000. Praha: A. Hurtig, [1896?]. 1 plán: barevný, podlepený plátnem; 68,5 x 56 cm, na listu 72,5 x 60,5 cm, složeno na 15 x 10 cm. MS PpF UK, signatura: D1/64/22. Dostupné z: http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch11_layer_D1_00064_00022_300dpi.
- HURTIG, A. *Plán Prahy s hlavními stokami*. Měřítko 1 : 10 000. Praha: V. Neubert, 1886. 1 plán; 56,0 x 66,0 cm. AMP, signatura: MAP P 2 F/66.
- HURTIG, A. *Plán Prahy s okolím*. Lit. a tisk Alois Wildner. Měřítko 1 : 10 000. Praha: A. Hurtig, 1885. 1 plán: barevná litografie; 68,5 x 55,5 cm, na listu 74 x 62,5 cm. MS PpF UK, signatura: D1/258/11, NK ČR 54 J 000669, MMP, signatura: 9042/13; NTM, signatura: 104/1, 2. V. Hlavsa, 1974, č. 172. Dostupné z: http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch10_layer_D1_00258_00011_300dpi.
- HURTIG, A. *Plán Prahy s okolím*. Měřítko 1 : 10 000. 1 plán: litografie, 34,2 x 77,5 cm. Příloha ke Zprávám spolku architektů a inženýrů v Království českém. In: *Zprávy Spolku architektů a inženýrů v Království českém*. 1885—1886, 20 (4), s. [126ay]. ISSN 1803-3342. MMP, signatura: 9043/8. V. Hlavsa, 1974, č. 459.
- HURTIG, A. *Plán Prahy s okolím*. Litogr. ústav V. Neubert. 5. vydání. Měřítko 1 : 10 000. Praha: A. Hurtig, 1886. 1 plán; 65,0 x 55,5 cm. AMP, signatura: 2/33. V. Hlavsa, 1974, č. 176.
- HURTIG, A. *Plán Prahy s okolím*. Měřítko 1 : 10 000. 1 plán; 60 x 66 cm. Příloha k Schematismu. In: *Hurtigův Schematismus Prahy a předměstí obsahující: I. Staré město, II. Nové město, II. Malou stranu, IV. Hradčany, V. Josefov, VI. Vyšehrad, VII. Holešovice, pak Karlín, Smíchov, Vnohřady Král., Vršovice a Žižkov s udáním čísel domovních, ulic, náměstí jakož i veřejných budov*. V Praze: A. Hurtig, 1889. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:cbcl2ab-f966-4053-b1d2-9fab49a98c23>.
- HURTIG, A. *Plán Prahy s okolím*. Měřítko 1 : 10 000. 5. vydání. Praha: V. Neubert, 1891. 1 plán; 55,4 x 65,2 cm. Kanalizační plán s vyznačením stok. NTM, signatura: 1224. V. Hlavsa, 1974, č. 188.
- HURTIG, A. *Plán Prahy s okolím*. Měřítko 1 : 10 000. Praha: A. L. Koppe, 1891. 1 plán; 65,5 x 56,0 cm, na listu 77,0 x 62,0 cm. Mapa tematická hydrologická (záplavové území) s vyznačením správních celků. AMP, signatura: MAP P 2 H/67. Dostupné také z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=7E88D3B4FBD-511DF822500166F1163D4&scan=1#scan1>.
- HURTIG, A. *Plán Prahy s okolím*. Tiskl A. L. Druck v Em. Starý. Měřítko 1 : 10 000. Praha: Carl Bellmann Verlag, 1891. 1 plán; 44,0 x 44,0 cm. AMP, signatura: 2/34; MMP, signatura: 7823/1; NTM, signatura: 1755/4. V. Hlavsa, 1974, č. 187.
- HURTIG, A. *Plán Prahy s okolím*. Měřítko 1 : 10 000. 4. vyd. Praha: Alfred Hurtig, [1895?]. 1 plán: barevná litografie, podlepená plátnem; 65,5 x 56 cm, na listu 69 x 57,5 cm. Legenda česky a francouzsky. MS PpF UK, signatura: D1/258/10. Dostupné z: http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch10_layer_D1_00258_00010_300dpi.

HURTIG, A. Plán Prahy s okolím. Phot. Jan Vilím. Měřítko 1 : 7 500. 1 plán; 38,0 x 40,0 cm. In: LEŠER, V., ed. *Ukazatel domů v Král. hlav. městě Praze, a v sousedních obcích Bubenči, Karlíně, na Smíchově, Král. Vinohradech, ve Vršovcích a v Žižkově dle čísel popisných i orientačních*. V Praze: Nákladem důchodův obce Král. hlavního města Prahy, 1896. 338 s. MMP, signatura: V 849; NTM, signatura: 3176. V. Hlavsa, 1974, č. 203.

HURTIG, A. *Plán Prahy s okolím z roku 1886: s úplným seznamem ulic, náměstí a sadů*. 2. vyd. Měřítko 1 : 10 000. V Praze: Kytka, 1886. 1 plán: barevný; 59 x 55 cm, složeno na 17 x 12 cm + 1 seznam (12 s.; 16 cm). Vlepeno ve společných tvrdých deskách. Obsahuje rejstřík. NK ČR, signatura: 54 G 001558. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:98ed1260-d783-11e6-9964-005056825209>.

HURTIG, A. Plán Prahy s okolím 1895. Lit. V. Novohradský. [Měřítko neuvedeno]. Praha: A. Hurtig, 1895. 1 plán: litografie; 65,0 x 55,0 cm. Skica hlavních vodovodů a vodojemů. SÚA, signatura D XIX 1. V. Hlavsa, 1974, č. 202.

HURTIG, A. Plán Prahy VIII. Libeň. Kartogr. ústav a litografie Ant. Víték. Měřítko 1 : 10 000. 1900. 1 plán; 26,5 x 55,0 cm. In: HUSÁK, J. *Sečítání lidu v Král. hlav. městě Praze a obcích sousedních provedené 31. prosince 1900. Díl II. Oddělení druhé. Poměry příbytečné na předměstích Pražských (v Karlíně, na Smíchově, na Král. Vinohradech a Žižkově)*. V Praze: nákladem Statistické komise, 1908. 246 s. AMP, signatura: E 4266, E 4308. V. Hlavsa, 1974, č. 650.

HURTIG, A. Plán Smíchova. Kartogr. ústav Ant. Víték. Měřítko 1 : 10 000. 1 plán: 25,0 x 34,5 cm. In: HUSÁK, J. *Sečítání lidu v Král. hlav. městě Praze a obcích sousedních provedené 31. prosince 1900. Díl II. Oddělení druhé. Poměry příbytečné na předměstích Pražských (v Karlíně, na Smíchově, na Král. Vinohradech a Žižkově)*. V Praze: nákladem Statistické komise, 1908. XII, 190, 246 s. AMP, signatura E 4266, E 4308. V. Hlavsa, 1974, č. 1112.

HURTIG, A. *Plan von Prag und Umgebung*. Lith. u. Druck Alois Wildner. Měřítko 1 : 10 000. Prag: Alfred Hurtig, [1885?]. 1 plán: barevná litografie; 59 x 55,5 cm, na listu 67,5 x 59,5 cm, v papírových deskách 17,5 x 12,5 cm. MS PŘF UK, signatura: D1/259/8, NTM, signatura: 104/5. V. Hlavsa, 1974, č. 173. Dostupné z: <http://kramerius.cuni.cz/uuid/uuid:1190a85e-4d69-11ec-a072-fa163e4ea95f>.

HURTIG, A. *Plan von Prag und Umgebung*. Měřítko 1 : 10 000. Praha: A. Hurtig, 1886. 1 plán; 55,5 x 59,0 cm. PNP, signatura: M 389. V. Hlavsa, 1974, č. 177.

HURTIG, A. *Plan von Prag und Umgebung*. Druck von A. L. Koppe. Měřítko 1 : 10 000. Prag: Alfred Hurtig, [mezi 1891 a 1899?]. 1 plán: barevný; 59 x 56 cm, na listu 66 x 60 cm. MS PŘF UK, signatura: D1/42/58. Dostupné z: <http://kramerius.cuni.cz/uuid/uuid:61bf319a-5903-11ec-95fc-fa163e4ea95f>.

HURTIG, A. *Plan von Prag und Umgebung*. Druck der Hot-Lit. V. Ignaz Fuchs. Měřítko 1 : 10 000. Praha: A. Hurtig, 1892. 1 plán: litografie; 55,5 x 59,5 cm. NTM, signatura 3345. V. Hlavsa, 1974, č. 198.

HURTIG, A. *Polohopisný plán Bubenče, Holešovic-Buben, pak částí Dejvic a Libně*. Měřítko 1 : 4 000. Praha: A. Hurtig, [1891?]. 1 plán na 4 listech; 47,5 x 65,0 cm. NTM, signatura: 1759

a (list I), AMP; signatura: 13/2. V. Hlavsa, 1974, č. 697. Dostupné z: <http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/29914>.

HURTIG, A. *Polohopisný plán Bubenče, Holešovic-Buben, pak částí Dejvic, Troje a Libně*. Měřítko 1 : 4 000. 1880. 1 plán na 4 listech; 47,5 x 65,0 cm. NTM, signatura: 1759a (list I); AMP, signatura: 13/2. V. Hlavsa, 1974, č. 697.

HURTIG, A. *Polohopisný plán Holešovic-Buben a Bubenče = Situationsplan von Holešowic – Bubna & Bubenč*. Litografie a tisk Alois Wildner. Měřítko 1 : 4 000. Praha: A. Wildner, [1891?]. 1 plán na 3 listech; 35,0 x 140,7 cm. Zakreslena Zemská jubilejní výstava 1891. MMP, signatura: 38 852, NTM, signatura: 1759 B, AMP, signatura: 13/1, 13/2. V. Hlavsa, 1974, č. 610, 699, 705. Dostupné z: <http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/32583>.

HURTIG, A. *Polohopisný plán Holešovic-Buben a Bubenče 1900*. Tiskl Ant. Wildner. [Měřítko neuvedeno]. Praha: A. Hurtig, 1900. 1 plán: 35,0 x 140,7 cm. MMP, signatura: 38852. V. Hlavsa, 1974, č. 705.

HURTIG, A. *Polohopisný plán Hořejšího Nového města (II.) a Královského Vyšehradu (VI.)*. Tisk c. a k. dvorní litografie Hynka Fuchse. Měřítko 1 : 4 000. V Praze: F. Kytka, 1891. 1 plán: barevný, podlepený plátnem; 69 x 49 cm, složeno a vlepeno v tvrdých papírových deskách 20 x 14 cm. (Polohopisný plán Prahy a předměstí, č. 2.). Místní jména česky a německy. Znaky Nového Města a Vyšehradu. Dole v mapovém rámu tabulka: Statistické výsledky sčítání lidu ze dne 31. prosince 1890. MS PŘF UK, signatura: D1/257/24, AMP, signatura: 3279. V. Hlavsa, 1974, č. 464, 567. Dostupné z: http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch10_layer_D1_00257_00024_300dpi.

HURTIG, A. *Polohopisný plán Karlína, Žižkova s Olšany*. Tisk c. k. dvorní litografie Hynka Fuchse. Měřítko 1 : 4 000. V Praze: F. Kytka, 1891. 1 plán: barevný, podlepený plátnem; 56 x 71 cm, složeno a vlepeno v tvrdých papírových deskách 20 x 14 cm. (Polohopisný plán Prahy a předměstí, č. 5). Se znaky měst Karlína a Žižkova. Místní jména česky a německy. Dole v mapovém rámu tabulka: Statistické výsledky sčítání lidu ze dne 31. prosince 1890. MS PŘF UK, signatura: D1/257/20, AMP, signatura: 14/8, 3282. V. Hlavsa, 1974, č. 847, 918, 3282. Dostupné z: http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch10_layer_D1_00257_00020_300dpi.

HURTIG, A. *Polohopisný plán Královského hlavního města Prahy (I. Staré Město, II. Nové Město, III. Malá Strana, IV. Hradčany, V. Josefov, VI. Vyšehrad), pak Smíchova, Karlína, Král. Vinohradů, Žižkova a Nuslí s udáním starých i nových čísel domů*. Tiskl a litografie Hynek Fuchs. 2. vydání. Měřítko 1 : 4 000. Praha: F. Kytka, 1891. 1 plán na 9 listech: litografie; 38,5 x 55,3 cm. NTM, signatura: 3345. V. Hlavsa, 1974, č. 189.

HURTIG, A. *Polohopisný plán Královského hlavního města Prahy: pak Smíchova, Karlína, Král. Vinohradů, Žižkova a Nuslí s udáním starých i nových čísel domů*. Litografie Aloise Wildnera. Měřítko 1 : 4 000. Praha: F. Kytka, 1884. 1 plán na 9 listech: barevná litografie; 101,2 x 142,0 cm. NK ČR, signatura: 54 A 000288, MMP, signatura: 41936, NTM, 13/6. V. Hlavsa, 1974, č. 166. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:0c50d410-7b51-11e6-8644-001018b5eb5c>.

HURTIG, A. *Polohopisný plán Král. Vinohradů, Vršovíc a Nuslí*. Tisk dvof. litografie Hynka Fuchse. Měřítko 1 : 4 000. V Praze: F. Kytka, 1891. 1 plán: barevný, podlepený plátnem; 73 x 71 cm, složeno a vlepeno v tvrdých papírových deskách 20 x 14 cm. (Polohopisný plán Prahy a předměstí, č. 6). Místní jména česky a německy. Dole v mapovém rámu tabulka: Statistické výsledky sčítání lidu ze dne 31. prosince 1890. MS PŘF UK, signatura: D1/257/21, AMP, signatura: 3283. V. Hlavsa, 1974, č. 918, 1019, 1179. Dostupné z: http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch10_layer_D1_00257_00021_300dpi.

HURTIG, A. *Polohopisný plán Malé Strany a Hradčan*. Tisk dvorní litografie Hynka Fuchse. Měřítko 1 : 4 000. V Praze: F. Kytka, 1891. 1 plán: barevný, podlepený plátnem; 54 x 80 cm, složeno a vlepeno v tvrdých papírových deskách 20 x 14 cm. (Polohopisný plán Prahy a předměstí, č. 3.). Místní jména česky a německy. Na plánu znaky obou měst. Dole v mapovém rámu tabulka: Statistické výsledky sčítání lidu ze dne 31. prosince 1890. MS PŘF UK, signatura: D1/257/22, AMP, signatura: 3280. V. Hlavsa, 1974, č. 509 (chybné měřítko), 538. Dostupné z: http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch10_layer_D1_00257_00022_300dpi.

HURTIG, A. *Polohopisný plán Malé Strany a Smíchova 1895*. [Měřítko neuvedeno]. Praha: A. Hurtig, 1895. 1 plán na 4 listech; 57,0 x 33,5 cm. AMP, signatura: 14/44. V. Hlavsa, 1974, č. 511.

HURTIG, A. *Polohopisný plán pro stanovení hranic mezi obcemi*. [Měřítko neuvedeno]. Praha: Podlaha, 1887. 45,5 x 96,0 cm. AMP, signatura: MAP P II 1/358h.

HURTIG, A. *Polohopisný plán VII. části Prahy*. Litografie Ant. Víték. Měřítko 1 : 4 000. 1891. Praha: A. Hurtig, 1891. 1 plán; 72,0 x 94,5 cm. Holešovice, Bubenč, Král. obora. Na plánu AMP 76/10 f zakreslen druh zástavby: průmyslové a výrobní podniky, kulturní objekty, obytné domy. AMP, signatura: 13/3, 13/24, 70/16, NTM, signatura: 1759b. V. Hlavsa, 1974, č. 611.

HURTIG, A. *Polohopisný plán VII. části Prahy*. Lith. Ant. Víték. Měřítko 1 : 4 000. 1893. Praha: A. Hurtig, 1893. 1 plán: litografie; 94,9 x 71,8 cm. Plán s navrženou regulací ulic. NTM, signatura 1783. V. Hlavsa, 1974, č. 614.

HURTIG, A. *Polohopisný plán VII. části Prahy*. Lit. Antonín Víték. Měřítko 1 : 4 000, Praha: A. Hurtig, 1906. 1 plán; barevná litografie; 72 x 100 cm, na listu 77 x 105 cm. Rozkládá plán Bubenče a Holešovic-Buben s udáním čísel popisných zachycených objektů. MKP, signatura: 1906 E 282. Dostupné z: <http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/19909>.

HURTIG, A. *Polohopisný plán Smíchova a Košířů*. Tisk c. k. dvorní litografie Hynka Fuchse. Měřítko 1 : 4 000. V Praze: F. Kytka, 1891. 1 plán: barevný, podlepený plátnem; 58 x 76 cm, složeno a vlepeno v tvrdých papírových deskách 20 x 14 cm. (Polohopisný plán Prahy a předměstí, č. 4). Se znakem města Smíchova. Místní jména česky a německy. Dole v mapovém rámu tabulka: Statistické výsledky sčítání lidu ze dne 31. prosince 1890. MS PŘF UK, signatura: D1/257/20, NK ČR, signatura: 54 A 000368, AMP, signatura: 3291, 3281. V. Hlavsa, 1974, č. 877 (překlep v názvu), 1110. Dostupné z: <http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/>

- metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch11_layer_D1_00257_00018_300dpi.
- HURTIG, A. *Polohopisný plán Starého města (I.), Dolejšího Nového města (II.), Josefova (V.)*. Tisk Hynka Fuchse. Měřítko 1 : 4 000. V Praze: F. Kytka, 1891. 1 plán: barevný, podlepený plátnem; 48 x 70 cm, složeno a vlepeno v tvrdých papírových deskách 20 x 14 cm. (Polohopisný plán Prahy a předměstí, č. 1). Místní jména česky a německy. Dole v mapovém rámu tabulka: Statistické výsledky sčítání lidu ze dne 31. prosince 1890. MS PíF UK, signatura: D1/257/23, AMP, signatura: 3278. V. Hlavsa, 1974, č. 334, 465. Dostupné z: http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwerk/srv/cze/catalog/search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch7_layer_D1_00257_00023_300dpi.
- HURTIG, A. *Polohopisný plán: Holešovice*. [Měřítko neuvedeno]. Praha: Hurtig, 1880. 1 plán; 50,0 x 75,5 cm. AMP, signatura: MAP P VIII 1/2816.
- HURTIG, A. *Praha: Sedlec-Podolí, Veleslavín-Iysočany, Malešice*. Měřítko 1 : 10 000. Praha: V. Neubert, 1908. 1 plán; 81,0 x 121,0 cm. AMP, signatura: MAP P 2 I/3260.
- HURTIG, A. *Praha*. Měřítko 1 : 10 000. Praha: Alfred Hurtig, [mezi 1905–1910]. 1 plán na 10 listech. AMP, signatura: MAP P 2 I/6648.
- HURTIG, A. *Situační plán pankrácké pláně s osadou Pankrác a dvorem Reitknechtkou*. Měřítko 1 : 2 880. 1874. 1 plán. MMP, signatura: 41953. V. Hlavsa, 1974, č. 1030.
- HURTIG, A. *Situační plán: Holešovice, Bubny, Letná, Bubeneč, část Dejvic, Troja*. [Měřítko neuvedeno]. Praha: Hurtig, 1890. 1 plán na 6 listech; 27,5 x 46,0 cm. AMP, signatura: MAPP VIII 1/277.
- HURTIG, A. *Situationsplan der königl. Hauptstadt Prag: I. Altstadt, II. Neustadt, III. Kleinseite, IV. Hradschin, V. Josefstadt, VI. Wyschehrad sowie von Smichow, Karolinenthal, königl. Weinberge, Žižkov u. Nusle: mit Angabe der alten und neuen Hausnummern: vollständig in 9 Blättern*. Lith. Alois Wildner. Měřítko 1 : 4 000. Prag: F. Kytka, 1884. 1 plán na 9 listech: barevná litografie; 34 x 47 cm, složeno dohromady 102 x 139 cm, 1 list 38 x 55 cm. Mapa v češtině a němčině, německý název. MS PíF UK, signatura: D1/258/37/1, AMP, signatura: 4/3. V. Hlavsa, 1974, č. 167. Dostupné z: http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwerk/srv/cze/catalog/search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch9_layer_D1_00258_00037_00001_300dpi.
- HURTIG, A. *Situationsplan der königl. Hauptstadt Prag (I. Altstadt, II. Neustadt, III. Kleinseite, IV. Hradschin, V. Josefstadt, VI. Wyschehrad) sowie von Smichow, Karolinenthal, königl. Weinberge, Žižkov und Nusle mit Angabe der alten und neuen Hausnummern vollständig*. Lith. Druck and Lithogr. V. Ignaz Fuchs. Měřítko 1 : 4 000. 2. Ausgabe. F. Kytka, 1891. 1 plán na 9 listech: litografie; 201,0 x 142,0 cm. AMP, signatura: 2/29; MMP, signatura: V—1423; NTM, signatura 3453; SÚA, signatura: B V I. V. Hlavsa, 1974, č. 190.
- HUSÁK, J. *Poměry příbytečné na předměstí Pražských: v Karlíně, na Smíchově na Král. Vinohradech a Žižkově: sčítání lidu v Kr. hl. městě Praze a obcích soused. provedené 31. prosince 1900: díl II*. Kreslil Alfred Hurtig. Praha: Statistická komise. S. XII – 190 a 246.
- JEŘÁBEK, O. Alfred Hurtig: z geodetického kalendáře. In: *Geodetický a kartografický obzor*. 1972, 18 (7), s. 183.
- KUCHAŘ, K. Jüttnerův plán Prahy a některé předcházející i následující pražské plány. Prag in den handschriftlichen Plänen des 18. und 19. Jahrhunderts. In: *Acta Universitatis Carolinae. Geographica*. Praha: Univerzita Karlova, 1971 6 (1–2), s. 81–88. ISSN 0300-5402.
- KUCHAŘ, K. Staré plány pražské. In: LIPPERT, A., BENDL, A., JANKA, J. *Praha: Sborník statí pro učitele*. Praha: Kraj. pedagog. ústav, 1964, 254 (1) s. 50–56.
- OUŘEDNÍČEK, M. Suburbanizace Prahy. In: *Sociologický časopis*. 2003, 39 (2), s. 235–253. ISSN 0038-0288.
- OUŘEDNÍČEK, M., POSPÍŠILOVÁ, L., ŠPAČKOVÁ, P., TEMELOVÁ, J., NOVÁK, J. Prostorová typologie a zonace Prahy. In: OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J. *Sociální proměny pražských čtvrtí*. Praha: Academia, 2012, s. 268–297. ISBN 978-80-200-2064-2.
- PEŠEK, J. *Od aglomerace k velkoměstu: Praha a středoevropské metropole 1850–1920*. Praha: Scriptorium, 1999. Documenta Pragensia. Monographia; vol. 9. ISBN 80-86197-09-3.
- PLATOVSÁ, M. Královské Vinohrady a jejich urbanizační vývoj v 19. a 20. století. In: *Umění*. 2009, 57 (3), s. 236–247, s. 301. [cit. 2022-04-25]. ISSN 0049-5123. Dostupné také z: <https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uid:601d042e-d5b7-6f2d-31ba-769aa90b429e>.
- POKORNÝ, O. Hergetův plán Prahy. In: *Z dějin geodézie a kartografie*. 1981, 1981 (1), s. 52–59. ISSN 0232-0916.
- PUDR, J. Zeměměřiči ve službách obce pražské. In: *Zeměměřičský obzor*. 1942, 30 (9), s. 137–141.
- VOJTÍŠEK, V. Staré plány pražské. In: *Sborník České společnosti zeměvědné*. 1911, 17 (1), s. 145–162, s. 236–255.

PhDr. et Mgr. Eva Novotná, Ph.D.

✉ novotn48@natur.cuni.cz

Mapová sbírka a Knihovna geografie
Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy

ENGLISH ABSTRACT

Building and demographic development of Prague suburbs in the work of Alfred Hurtig, by Eva Novotná

At the end of 19th century Prague was rapidly developing due to the process of industrialization. The demolition of the city walls enabled gradual connection of Prague and its suburbs. Redevelopment of Josefov, Old and New Town changed the character of poor quarters into luxurious districts with broad streets. A. Hurtig, as a head surveyor of Building Authority of the Capital City of Prague, published topographic plans of Prague and its outskirts on a large scale. These reflected not only new administrative arrangements and captured the current state of the city, but also contained building plots and planned or later realized constructions of streets and residential areas. The plans used to be supplemented with demographical data, which reflected dynamic growth of Prague's suburbs. The city development is documented in Hurtig's plans not only through the housing construction but also with the infrastructure and social amenities. The paper presents examples of this development using the case study of Královské Vinohrady district. The Greater Prague factually came to be in 1922.